

МЕТОДОЛОГИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

VIZIUNEA „LOCUTIONALA” A LUI CH. BALLY ȘI A LUI V. V. VINOGRADOV

POPA Gheorghe, dr., prof.

(Universitatea de Stat "Alecu Russo", Bălți)

1. În lumea științifică, inclusiv în cea lingvistică, cercetătorii, pentru a-și promova sau pentru a-și asigura recunoașterea punctului de vedere, dar, de cele mai multe ori, pentru a anticipa eventualele obiecții privind acest punct de vedere, recurg la diverse modalități, dintre care cea mai practică e referirea la o lucrare consistentă sau mult citată, la un nume de anvergură sau cu priză la cititor.

1.1. Astfel, se vorbește, și pe bună dreptate, de aportul considerabil a doi mari lingviști atât la constituirea frazeologiei ca subdisciplină lingvistică, cât și la îmbogățirea studiilor frazeologice. E vorba de lingvistul elvețian de proveniență franceză Ch. Bally și de lingvistul rus V. V. Vinogradov.

Într-adevăr, nu poate fi pus la îndoială faptul că apariția frazeologiei ca subdiviziune lingvistică se datorează lui Ch. Bally, considerat, pe drept cuvânt, pioner în acest domeniu al limbii. Meritul lui incontestabil constă în faptul că el, pentru prima dată în istoria lingvisticii, a argumentat științific necesitatea studierii îmbinărilor stabile de cuvinte, iar soluțiile propuse cu referire la aceste îmbinări au avut un rol decisiv în constituirea noii subdiscipline.

În ceea ce privește contribuția lui V. V. Vinogradov la studiul unităților frazeologice, vom sublinia că lingvistul rus „a refăcut” creator, în baza specificului frazeologiei limbii ruse, schema frazeologică a lui Ch. Bally, evidențiind, în funcție de gradul de coeziune și de motivare semantică a elementelor componente, trei tipuri de frazeologisme (*suduri / fuziuni frazeologice, unități frazeologice și îmbinări frazeologice*).

1.1.1. Trebuie să menționăm, totodată, că atât Ch. Bally, cât și V. V. Vinogradov au analizat, cu adevărat, materialul frazeologic al limbilor respective (franceză și rusă), dar n-au examinat în mod special statutul locuțiunilor. Astfel, Ch. Bally, considerînd că esența frazeologismelor rezidă în particularitățile lor semantice, a propus drept criteriu de delimitare a frazeologismelor unitatea, integritatea lor semantică care se manifestă, după părerea lui, în identificarea frazeologismului cu un cuvânt-identificator (cf. [Bally, și urm.]). Dar metoda în cauză (metoda identificării) nu permite delimitarea frazeologismelor de îmbinările stabile nefrazeologice. Astfel, conform acestei metode, îmbinarea *prendre une décision* „a lua o

decizie” este considerată frazeologism, deoarece echivalează cu verbul *décider* „a decide”, iar îmbinarea *prendre la crémaillère* „a sărbători mutarea în casă nouă” și *coiffer sainte Catherine* „a rămîne fată nemăritată” nu pot fi considerate frazeologisme, deoarece sensul lor nu poate fi exprimat printr-un singur cuvînt (cf. și [Назарян, 18]).

1.1.2. S-a făcut simțită și influența benefică a lucrărilor marelui lingvist rus asupra cercetărilor frazeologice ulterioare, inclusiv din alte țări. Nu constituie o excepție, în acest sens, nici lingvistica românească pentru care numele academicianului rus a fost și este un nume de referință. Pentru confirmare, invocăm un singur citat: „Termenul de *unitate frazeologică* a fost folosit, pentru prima oară, de către cunoscutul stilistician elvețian Charles Bally < ...>. De la Bally, acest termen a fost preluat de V. V. Vinogradov și de alți lingviști sovietici, care l-au tradus prin *frazeologhiceskaia edinița* și au creat, după aceea, pe *frazeologism*. Noul termen are același sens, dar prezintă avantajul că e mai scurt. Din rusă, derivatul acesta a fost împrumutat de mai multe limbi europene, printre care și româna” [Hrîsteanu 1984: 138].

În același timp, trebuie să semnalăm aici și influența ei nefastă: învățătura lui V.V. Vinogradov despre unitățile frazeologice a fost aplicată, în primul rînd de lingviștii ruși, fără a-și motiva punctul lor de vedere, și la delimitarea altor tipuri de îmbinări stabile de cuvinte din limba rusă, inclusiv a locuțiunilor (se trece cu vederea, așadar, peste diversitatea semantico-funcțională și varietatea structural-gramaticală a diverselor tipuri de îmbinări stabile de cuvinte).

2. Cel mai straniu lucru însă e că teoria vinogradoviană a fost extinsă abuziv și fără discernămînt – de această dată, nu numai de lingviștii ruși – și la studiul locuțiunilor din alte limbi. Astfel, după apariția (în 1946 și 1947) a două studii consistente ale lui V.V. Vinogradov consacrate frazeologismelor rusești, a avut loc o adevărată „explozie” frazeologică în „lingvisticele” fostelor republici unionale ale ex-Uniunii Sovietice: se organizează nenumărate simpozioane sau / și se publică zeci de studii (articole, lucrări de doctorat, monografii, dicționare etc.) ce iau în dezbatere aspecte generale sau particulare legate de frazeologia unei / unor limbi, a unui scriitor, a unei opere etc. Dar, așa cum am menționat deja, s-a întreprins acest lucru prin aplicarea viziunii frazeologice (concept, tipologie, metodică de analiză etc.) a lui V.V. Vinogradov la studiul limbilor naționale.

3. Pot fi aduse, în acest sens, destule exemple, dar ne vom limita la invocarea unui singur exemplu „local”. Astfel, încă în 1956, acad. N. Corlăteanu, cel mai prodigios lexicolog și frazeolog din Republica Moldova

pînă la ora actuală, evidenția în lucrarea sa *Curs de limbă moldovenească literară contemporană* trei tipuri de frazeologisme: 1. reuniri frazeologice slobode; 2. unități frazeologice; 3. expresii idiomatice⁶ (a se confrunta această clasificare cu cea propusă de V. V. Vinogradov cu zece ani mai înainte)². E de la sine înțeles că aceste fenomene glotice, în virtutea specificului lor, pot și trebuie să fie minuțios examinate și riguros identificate pentru fiecare limbă luată în parte. Are loc, așadar, sfidarea fățișă a preceptului formulat de Baudouin de Courtenay a aproximativ o sută de ani în urmă că „orice obiect (în cazul dat, limba română – Gh. P.) trebuie cercetat de sine stătător, desprinzînd din el numai acele părți care se găsesc cu adevărat în el, dar să nu-i impunem din afară categorii străine (în cazul dat, din limba rusă – Gh. P.)” [Куртене, 22].

4. Vom nota însă că acad. V. V. Vinogradov nu s-a preocupat, în mod special, de esența locuțiunilor ca fenomen de limbă autonom, ci le-a semnalat doar în unele articole (destul de valoroase din anumite puncte de vedere). Astfel, pronunțîndu-se pe marginea concepției frazeologice a lui Ch. Bally, lingvistul rus ilustrează „seriile frazeologice” ale învățatului francez prin „serii frazeologice cu determinări de intensitate” (de tipul: *категорически отказаться* „a refuza categoric”) și prin „îmbinări stabile verbale (a se reține: nu „frazeologisme” – Gh. P.) ce se prezintă drept perifrază³ ale verbelor „propriu-zise de tipul: *одержать победу – победить*⁴, *принять решение – решить*⁵” [Виноградов, 144]. În alt studiu, consacrat tipologiei sensurilor lexicale, V. V. Vinogradov, analizînd diversele semnificații ale cuvîntului *власть* „a cădea”, operează pur și simplu și cu unele locuțiuni ce conțin în structura lor acest verb (de tipul *власть в крайность* „a cădea într-o extremă”) [ibidem, 178]. Acestea, în principiu, sînt, după știința noastră, „considerațiile” lui V. V. Vinogradov privind esența anume a

⁶Ceea ce am vrea să menționăm cu satisfacție e faptul că N. Corlăteanu nu ilustrează cu locuțiuni nici un tip de frazeologism.

²În aceeași ordine de idei, Fl. Dimitrescu, deși vorbește în monografia sa [Dimitrescu] de locuțiunile (nu frazeologismele) limbii române, face trimitere de douăsprezece ori la concepția frazeologică (nu „locuțională”) a lui V.V. Vinogradov.

³Frecvent, în literatura lingvistică rusă, prin *перифразă* sînt desemnate fenomenele lingviale desemnate în lingvistica romanică prin *locuțiune* (în general, *locuțiune* este intraductibil pentru limba rusă).

⁴„A obține o biruință – a birui”.

⁵„A lua o decizie – a decide”.

locuțiunilor (nu a frazeologismelor)⁶ la care fac referință atât de frecvent acei lingviști care motivează includerea locuțiunilor în domeniul unităților frazeologice. Iată de ce e cît se poate de binevenită observația – singulară în felul ei pînă la ora actuală – a renumitului lexicograf rus S. Ojegov care afirma cu aproximativ șaiszeci de ani în urmă că, „urmînd numai formal tezele lui V. V. Vinogradov, multe lucrări <...> extind neobișnuit de mult volumul frazeologiei și introduc o mai mare confuzie în studierea ei” [Ожегов, 125]⁷. E o constatare care, într-un anume fel, avea să anticipeze viziunea asupra frazeologiei românești – compartiment care se prezintă, în general, ca „o «mină» în toată puterea cuvîntului, la a cărei «exploatare» temeinică, sistematică și exhaustivă nimeni nu s-a gîndit, prea serios, în lingvistica românească” [Hristea 1984: 13].

Acest lucru, firește, nu putea să nu aibă repercusiuni asupra determinării statutului frazeologiei ca subdisciplină lingvistică: „<...> unii cercetători o subordonează sintaxei, alții o înglobează în lexicologie (fiindcă studiază combinațiile stabile de cuvinte), iar alții văd în ea o disciplină lingvistică autonomă (situată la granița dintre sintaxă și vocabular)” [Hristea 1977: 587]. Din aceste considerente, probabil, nu e cazul să ne surprindă lamentările acelor cercetători care constată că obiectul de studiu al frazeologiei este „mai vitregit chiar decît al vocabularului” [Hristea 1984: 5].

5. În acest context, trebuie să menționăm că fragmentarea și extinderea, la nivel epistemologic, a limbajului, evidențiindu-se, drept conse-

⁶Concluzia noastră se bazează pe pasajele în care V. V. Vinogradov își ilustrează afirmațiile doar prin locuțiuni (și acestea puține la număr). În acest context, ar trebui să se știe că limba rusă nu duce nici pe departe lipsă de locuțiuni, deoarece acestea, la sigur, depășesc considerabil numărul frazeologismelor autentice. De exemplu, dicționarul *Îmbinări verbal-nominale ale limbii ruse* [Дерибас] conține 5197 de locuțiuni (nu frazeologisme), și doar verbale (sînt luate în calcul numai posibilitățile de utilizare a verbului sub o singură formă – respectivă sau imperfectivă).

⁷N-ar trebui să se creeze impresia că în lingvistica rusă există un punct de vedere unic asupra obiectului frazeologiei. Astfel, unii lingviști, sesizînd diferența dintre locuțiuni și frazeologisme și nedorind să includă locuțiunile în cadrul frazeologismelor, recurg la diferite tertipuri, numindu-le ba *îmbinări stabile de cuvinte* „устойчивые словосочетания” (a se vedea dicționarul de locuțiuni *Устойчивые глагольно-именные словосочетания русского языка*, „Îmbinări verbal-nominale stabile ale limbii ruse” [Дерибас]), ba *îmbinări de cuvinte echivalente cuvîntului* „сочетания, эквивалентные слову” (vezi dicționarul de locuțiuni *Словарь сочетаний, эквивалентных слову*, „Dicționar de îmbinări echivalente cuvîntului” [Рогожников]).

cință, diverse discipline, ramificații și subdiviziuni, nu afectează caracterul unitar nici al lingvisticii, nici al obiectului ei de studiu, dar, dimpotrivă, contribuie, de pe pozițiile diferitor științe (lingvistică, matematică, filozofie, psihologie, neurologie, sociologie etc.), la **schitărea** (care nu va fi niciodată definitivă) a frontierelor limbajului și, totodată, la **integrarea** (care, de asemenea, e un proces continuu) a cunoștințelor despre acest fenomen.

6. Indiscutabil, frazeologia nu trebuie concepută ca „o parte componentă a lexicologiei, și cu atât mai puțin a sintaxei”, ci ca „o disciplină lingvistică autonomă” [Graur 1978; Hristea 1977], dar pentru aceasta e necesar să se renunțe hotărît la sincretismul ce caracterizează literatura lingvistică referitoare la esența locuțiunilor, sincretism ce duce, în ultimă instanță, la determinarea echivocă și, nu de puține ori, inconsecventă a locului pe care îl ocupă locuțiunile în sistemul unităților nominative ale limbii. Totodată, considerăm că locuțiunile, deși „se pretează cu greu la definire și la analiză” [Mitterand, 62], totuși se caracterizează, în raport cu frazeologismele, prin unele trăsături ce sînt definatorii în determinarea statutului lor structural, semantic, funcțional și gramatical. Cu alte cuvinte, în pofida asemănărilor (uneori, chiar foarte evidente), locuțiunile comportă totuși anumite particularități ce le deosebesc de fenomenele glotice adiacente, iar acest lucru presupune, la rîndul său, examinarea lor diferențiată.

Résumé

Since Ch. Bally's and V. V. Vinogradov's studies refer to phraseological units, our scientific research tries to demonstrate the irrationality of the above-mentioned approach in the phrasal identification.

Referințe bibliografice

1. Bally Ch.. *Traité de stylistique française*. Vol.1. Heidelberg-Paris, 1951.
2. Dimitrescu Fl.. *Locuțiunile verbale în limba română*. București: Ed. Academiei, 1958.
3. Graur Al. *Economie și risipă* // LLR, 1983, nr. 2.
4. Hristea Th. (coord.). *Sinteze de limba română*. Ed. a 3-a rev. și îmbogățită. București: Ed. Albatros, 1984.
5. Hristea Th. *Contribuții la studiul etimologic al frazeologiei românești moderne* // LR, 1977, nr. 6.
6. Mitterand H. *Les mots français*. Paris: Ed. Presse, 1963.
7. Виноградов В. В. *Избранные труды. Лексикология и лексикография*. М.: Наука, 1977.
8. Дерibas В. М. *Устойчивые глагольно-именные словосочетания русского языка*. М. : Рус. яз., 1979.

9. Куртенэ Бодуэн де. Избранные труды по общему языкознанию. Т. 2. М.: Изд-во АН СССР, 1963.
10. Назарян А. Г. *Фразеология современного французского языка: для ин-тов и фак. иностр. яз.* М.: Высш. шк., 1976.
11. Ожегов С. И. *О крылатых словах. По поводу книги Ашукиных Н.С. и М.Т. Крылатые слова* // Вопросы языкознания, 1957, № 2.
12. Рогожникова Е. А. *Словарь сочетаний, эквивалентных слову. Наречные, служебные, модальные единства.* М.: Русск. яз., 1983.